

Perspektiv på handskrivna visböcker

Gunnar Ternhag (red.), *Samlade visor: Perspektiv på handskrivna visböcker*. Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, Uppsala 2008.

I den här antologin samlas musikvetare, historiker, litteraturvetare, etnologer och forskare i nordiska språk kring ett gemensamt källmaterial, handskrivna visböcker. Artiklarna bygger på inlägg vid ett symposium, förutom en som tillkommit efterhand, som hölls på Svenskt visarkiv i Stockholm 6–7 februari 2008.

Boken inleds av *Gunnar Ternhag* där han bland annat ställer sig frågorna: vad är en visbok och hur kan de studeras? En visbok är en bok med vistexter, oftast utan noter. Han menar att det inte finns någon tydlig gräns mellan handskrivna och tryckta visböcker. Under andra halvan av 1900-talet blev till exempel böcker med inklistrade

vistexter ur tidningar och med anteckningar i marginalen allt vanligare. Författaren hävdar att den viktigaste egenskapen hos handskrivna visböcker är att de är skrivna av enskilda individer som var skrivkunniga och intresserade av visor! Det går att följa tillblivelsen av en visbok i detalj, hur den tillkommit i ett specifikt livssammanhang, menar Ternhag. På så vis ger den här typen av empiri en inblick i "den lilla människans tankar och handlingar" och det är också det som lockar många forskare.

Margareta Jersild behandlar i nästa artikel "Jacob Gravers versifierade dagbok från 1760-talet". Dagboken består av texter i form av sällskapsvisor som är skrivna av Graver själv samt av personer med litterära intressen som fanns i hans umgängeskrets. Texterna är en form av "tillfällesdikter", med andra ord kopplade till särskilda situationer där vänskapen mellan vännerna och Graver skrivs fram. Jersild intresserar sig i första hand för vilka melodier som använts till texterna och tack vare att Graver antecknat melodierna menar hon att vi får en inblick i vilka populära melodier som användes till den samtida parodivisan.

I nästkommande artikel diskuterar *Alf Arvidsson* bland annat hur man kan använda kontext som analytisk stra-

tegi. Genom att flytta fokus från de enskilda vistexterna till visboken som helhet "väcks nya frågor kring vistexter, deras nedskrift och deras sjungande". Med *Wiktor Sandströms* visbok och sin farmors visböcker som exempel visar han hur vistexter kan spegla flera sociala identiteter hos nedtecknarna, till exempel kön, ålder och geografisk tillhörighet.

Den handskrivna visboken ser *Ann-Catrine Edlund* i nästa artikel som en *literacy-artefakt*. Med det menar hon att visboken kan beskrivas som ett föremål som i första hand är ett skriftalster. Edlund gör gällande att visboken deltar i varierande sociala skriftpraktiker med olika sociala funktioner. Som deltagare i den sociala praktiken bär visboken också viss social agens, vilket innebär att den kan handla, i det här fallet bygger upp och skapar förbindelser över tid och rum.

I sin artikel om soldatvisböcker från beredskapstiden tittar *Eva Danielsson* närmare på vad nämnda böcker kan säga om soldaternas liv och intressen. Två olika typer av texter är vanligast i de undersökta böckerna enligt författaren. Den ena skildrar soldaternas vardag och den andra återger de militära parodierna.

Jens Erik Koudal undersöker två danska visböcker från 1840-talet, den ena från Sjä-

land och den andra från Jylland. Han placerar in böckerna i den samhällskontext de är skrivna i och menar att han genom böckernas innehåll kan utläsa ägarnas personlighet. Via anteckningarna går det enligt Koudal att uttala sig om vilka liv nedtecknarna levde och vad de drömde om.

Materialet för *Sven-Bertil Janssons* artikel är J.H. Brosenius visböcker som han skrev i början av 1900-talet när han var inlagd på sjukhus. Brosenius hade lung-säcksinflammation, lungtuberkulos och inflammation i ryggkotorna. Samlingen består av två inbundna böcker, vardera bestående av mer än 500 sidor. Syftet med artikeln är att försöka se hur en ung man "på olika sätt finner sig till rätta i de miljöer han hamnar i och vilken roll hans skrivande har i den mogna deprocessen".

Britt Liljewall tittar närmare på en brevväxling som inleddes år 1856 mellan de trolovade Benedikta Josefsdotter och Magnus Pettersson. Liljewall beskriver brevväxlingen mellan dem och hävdar att det finns dubbla samtalsnivåer i breven, ett öppet och ett dolt. Det dolda samtalet som representeras av citat ur både världsliga visböcker och psalmboken är ett uttryck för att de båda vill bygga upp en känslomässig relation och inte enbart ett förhållande som är förenat med förpliktelser och dygd.

Musik och plats är ämnet för *Gunnar Ternhags* artikel. Med soldat Anders Örns visbok som exempel visar Ternhag hur en handskriven visbok kan säga något om nedtecknarens platsuppfattningar. Ternhag utläser att Örn förflyttar sig mellan tre platser i sina visböcker – *hemmets plats*, *skrivhandlingens plats* samt *visans plats*. Hemmets och skrivhandlingens platser är inte lika framträdande som visans plats. Det är dock i relationen mellan dem som Örns föreställningar om plats blir allra tydligast.

Velle Espeland skriver i sin artikel att det har varit ringa intresse för visböcker i Norge till förmån för muntlig tradition. Anledningen till det måttliga intresset kan vara att äldre källor innehåller väldigt lite skrivet på norska, att registreringen av dem fungerat dåligt och att det inte finns någon översikt. Espeland ger i artikeln exempel på olika norska visböcker och deras repertoarer.

Märta Ramsten har tittat närmare på fem handskrivna visböcker. Hon har bland annat intresserat sig för nedtecknarnas förhållande till repertoaren och vilka tidsbilder som förmedlas i de olika böckerna.

Sena visböcker, det vill säga skrivna 1920–1940, är ämnet för *Karin Strands* artikel. Hon menar att de sena visböckerna är en blandform av kulturella uttryck som kan kategoriseras som "folkliga"

respektive "populära". I artikeln diskuterar hon Stina Strömbäcks visbok, en så kallad schlagerbok, utifrån särskilt två nivåer; brukarperspektivet, med andra ord hur visboken har använts samt vem som talar i visbokens texter, och vilka möjligheter till identifikation de erbjuder.

Annika Norström har skrivit den sista artikeln. Hon beger sig tillbaka till syskonen Svensson vars sångrepertoar hon undersökte i sin avhandling *Syskonen Svensson – sångerna och livet* (2002). Nordström undersöker några visböcker i ett levnadshistoriskt perspektiv. Det är framför allt Vera och hennes förhållande till sina egna och familjens visböcker som artikeln handlar om, men Inez, Edith och Astrid omnämns också. Nordström utröner hur böckerna har kommit till och hur de har använts samt vilka betydelser hennes informanter tillskriver visböckerna och deras stoff.

Styrkan med *Samlade visor: Perspektiv på handskrivna visböcker* är att den ger exempel från flera vetenskapliga fält på hur handskrivna visböcker kan studeras. Den skapar hos mig en önskan av att få ta del av fördjupade analyser av detta fortfarande förhållandevis outforskade källmaterial.

Susanne Holst, fil.dr,
universitetslektor i etnologi
vid Umeå universitet